

УДК 351:796

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-239-247](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-239-247)

Юник Ірина Геннадіївна кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, <https://orcid.org/00000-0002-0985-1800>

СОЦІОМЕТРИЧНЕ КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкрито показники соціометричного кадрового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні. Зазначено, що кадрове забезпечення, як складова кадрової політики галузі, за своєю сутністю є поліфункціональним поняттям, яке визначає зміст правового, організаційного, змістового, діяльнісного компонентів системи базової фахової підготовки спеціалістів галузі за відповідними напрямками, системи післядипломної освіти, підвищення кваліфікації, як умови перманентного удосконалення фахової компетенції працівників фізичної культури і спорту.

Показано загальні тенденції кадрового забезпечення діяльності галузі характеризуються покращенням узагальнюючого показника, зміни якого становили на протязі 2012-2022 років 28,2%. Природа цих змін обумовлена не приростами кадрового корпусу галузі, і надалі оптимальною структурною кадровою збалансованістю на фоні сталої кількості населення України, і тих хто охоплений усіма видами фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи, а значним погіршенням демографічної ситуації в країні на фоні незначного збільшення штатних працівників галузі, і як засвідчили попередні узагальнені дані, таке збільшення спостерігається здебільшого за рахунок керівної та обслуговуючої ланок.

В даному контексті можна констатувати наявність певного дефіциту кадрів за напрямом роботи з видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор, і відповідно необхідна оптимізація кадрової структури за конкретними видами спорту. Надзвичайно низьким є абсолютний показник забезпеченості галузі фахівцями з фізичної реабілітації, спеціалістами фізкультурно-реабілітаційної та спортивної роботи з людьми зі особливими потребами, лікарями спортивної медицини їх частка до загальної кількості працівників становить лише 0,7%, також слід відзначити, що інструкторами з фізичної культури і спорту при сільських і селищних радах працює лише 1% фахівців.

Ключові слова: державна політика, кадрове забезпечення, фізична культура і спорт, соціометричне дослідження, кадрова політика.

Yunyk Iryna Hennadiivna Candidate of legal sciences, associate professor of the Department of Public Management and Administration, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, <https://orcid.org/00000-0002-0985-1800>

SOCIOMETRIC STAFFING OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN UKRAINE

Abstract. The article reveals indicators of sociometric staffing of physical culture and sports in Ukraine. It is noted that human resources, as a component of the industry's personnel policy, is inherently a multifunctional concept that defines the content of the legal, organizational, content, and operational components of the system of basic professional training of industry specialists in the relevant fields, the system of postgraduate education, professional development, as conditions for permanent improvement of professional competence of physical culture and sports workers.

It is shown that the general trends in staffing of the industry are characterized by the improvement of the general indicator, the changes of which amounted to 28.2% during 2012-2022. The nature of these changes is not caused by increases in the industry's personnel corps, and further optimal structural personnel balance against the background of a stable number of the population of Ukraine, and those covered by all types of physical culture, health and sports work, but by a significant deterioration of the demographic situation in the country against the background of a slight increase in the number of full-time employees of the industry, and as evidenced by previous aggregated data, such an increase is observed mostly at the expense of management and service links.

In this context, it can be stated that there is a certain shortage of personnel in the area of work in sports that are not included in the program of the Olympic Games, and accordingly, optimization of the personnel structure for specific sports is necessary. The absolute indicator of the industry's supply of specialists in physical rehabilitation, specialists in physical rehabilitation and sports work with people with special needs, doctors of sports medicine is extremely low, their share in the total number of employees is only 0.7%, it should also be noted that physical education instructors and sports, only 1% of specialists work at village and settlement councils.

Keywords: state policy, personnel support, physical culture and sports, sociometric research, personnel policy.

Постановка проблеми. В законі України "Про фізичну культуру і спорт" зазначено, що держава забезпечує підготовку та перепідготовку кадрів у сфері фізичної культури і спорту, приділяє особливу увагу їх підготовці для роботи у сільській місцевості. Законодавцем надано виключне право вести педагогічну, учбово-тренувальну та оздоровчу роботу громадянам, які мають спеціальну освіту або підготовку підтвержені дипломом, посвідченням (сертифікатом) виданих акредитованими навчальними закладами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Реалізація комплексу завдань і досягнення стратегічної мети функціонування галузі в цілому, а також окремих її підсистем, можливе лише за умови належного кадрового забезпечення фізичної культури і спорту, створення достатніх та оптимальних умов зростання її кадрового потенціалу [1, 2]. Актуальним, на разі, є дослідження сучасного рівня розвитку кадрового забезпечення фізичної культури і спорту в соціометричному вимірі.

Метою статті є соціометричне дослідження кадрового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні.

Виклад основного матеріалу. В самому широкому сенсі під поняттям "кадрова політика" в сфері фізичної культури і спорту слід розуміти системну діяльність державних органів влади яка спрямована на формування, удосконалення, впровадження комплексу стандартів, професійних вимог до службовців, педагогічних та інших працівників галузі, критеріїв їх підбору, підготовки та перепідготовки, підвищення рівня кваліфікації, раціонального використання кадрового потенціалу та його збереження на основні кількісно-якісних прогнозів і перспектив розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Актуальними на даний час є пріоритетні напрями державної кадрової політики у сфері фізичної культури і спорту визначені у національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту зміст яких зводиться до наступного [1, 2]:

по-перше, кадрова політика в галузі має базуватись на використанні науково обґрунтованих підходах до прогнозування та задоволення реальних потреб суспільства у відповідних фахівцях (як за кількістю, так і за якістю підготовки);

по-друге, держава здійснює заходи щодо підвищення рівня захисту інтересів фахівців галузі, удосконалення системи їх морального та матеріального стимулювання, нормування оплати праці, посилення особистої відповідальності за кінцевий результат професійної діяльності;

по-третє, визначальними чинниками у доборі кадрів мають стати фаховий рівень, досвід роботи та вміння працювати в нових соціально-економічних умовах;

по-четверте, удосконалення і систематичне проведення атестації працівників фізичної культури і спорту, оновлення нормативної бази з питань класифікації професій галузі.

Кадрове забезпечення, як складова кадрової політики галузі, за своєю сутністю є поліфункціональним поняттям, яке визначає зміст правового, організаційного, змістового, діяльнісного компонентів системи базової фахової підготовки спеціалістів галузі за відповідними напрямками, системи післядипломної освіти, підвищення кваліфікації, як умови перманентного удосконалення фахової компетенції працівників фізичної культури і спорту [2].

На сучасному етапі, основними завданнями удосконалення системи кадрового забезпечення діяльності галузі, є [1, 3]:

- розробка і затвердження нормативів кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту для формування державного замовлення на підготовку відповідних фахівців;
- оптимізація кількості вищих навчальних закладів, які готують таких фахівців; удосконалення порядку ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів які проводять підготовку фахівців галузі;
- удосконалення механізму залучення, підготовки та використання волонтерів у сфері фізичної культури і спорту;
- створення навчально-науково-спортивних комплексів на базі ВНЗ, що належать до сфери управління Мінсім'ямолодьспорту;
- видання державною мовою підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій з фізичної культури та спорту;
- шляхом стандартизації освіти удосконалити вимоги до змісту, обсягу та якості вищої освіти, що визначаються загальною метою освітньої і професійної підготовки кадрів для сфери фізичної культури і спорту [3].

Надзвичайно важливим для оптимізації механізму кадрового забезпечення діяльності галузі є розуміння сутності поняття "кадрові процеси" та загальних засад управління, які мають бути адекватними управлінській ситуації, що склалася. На нашу думку більш повно і вичерпно дано дефініцію і окреслено основні ознаки вище зазначеного поняття у працях В. Олуйко [1, 2]. Стан кадрового забезпечення галузі, за даними аналізу динаміки кількісних та якісних показників, вимагає вжиття заходів нормативно-правового та соціально-економічного характеру спрямованих на досягнення структурної збалансованості та оптимізації, як по галузі в цілому, так і за окремими її підсистемами.

Під кадровими процесами слід розуміти об'єктивно зумовлені, соціально значущі зміни, розгортання стану кадрових відносин і зв'язків, кількісних та якісних параметрів кадрового корпусу, результат дії об'єктивних та суб'єктивних факторів, причому як у середині організації так і поза нею. Галузі фізичної культури і спорту в повній мірі притаманні такі кадрові

процеси як: оволодіння професією, включення особистості у сферу професійної діяльності, подальше професійне навчання та підвищення кваліфікації, становлення професіонала, посадове зростання, узагальнення, систематизація та передача набутого передового професійного досвіду, творчий генезис фахівця-професіонала. Кадровим процесам притаманні підвищена динаміка, нестабільність, стихійність, неврівноваженість, спостерігається посилення впливу традицій та звичаїв, здебільшого з негативними наслідками [3].

Управління кадровими процесами – це цілеспрямований, спланований, координуючий і свідомо організуючий вплив суб'єктів управління кадрами на кількісні та якісні зміни кадрового складу в часі й просторі шляхом визначення потреби в кадрах і здійснення коригувальних дій для того, щоб кадри відповідали потребам у них з метою досягнення організацією поставлених цілей [2, 3].

Кадри, їх загальний рівень фахової компетентності, акумульований внутрішній потенціал і здатність до ефективного виконання посадових обов'язків, стабільність і збалансованість кадрового корпусу галузі – є вирішальною та головною передумовою розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Кадри є основним (постійним, штатним), як правило, кваліфікованим складом працівників організацій, установ, підприємств галузі. Кадрам галузі фізичної культури і спорту притаманні такі риси, як: професійна підготовка; постійний характер службово-трудової, викладацької, викладацько-тренерської, управлінської діяльності, яка є основним джерелом фінансових надходжень; діяльність спрямована на фактичну реалізацію чи забезпечення виконання поставлених завдань, функцій галузі фізичної культури і спорту [1, 3].

Отже, для того щоб обіймати певну посаду необхідно в першу чергу оволодіти професією, яка забезпечує здатність до виконання професійних завдань в галузі фізичної культури і спорту.

Аналіз динаміки показників кадрового забезпечення галузі "Фізична культура і спорт" за даними щорічної статистичної звітності [2, 3] виявив, що загалом по Україні кількість штатних працівників, без урахування платних інструкторів і тренерів, збільшилась на 13,7 %, і становила у 2022 році 76125 осіб, проти 66963 тисяч осіб у 2012 році. Слід відзначити різноспрямованість та неоднозначність динаміки досліджуваних показників кадрового забезпечення для різних категорій працівників. Так, у період з 2012 по 2022 роки відбулось зменшення інструкторів з фізичної культури сільських і селищних рад майже в 20 разів, якщо у 2012 році нараховувалось 15256 фізкультурних працівників на селі, то в 2022 році їх кількість становила лише 787 осіб. Таке масове скорочення працівників в підсистемі галузі

"Масовий спорт серед сільського населення" обумовлене зміною державного політичного курсу щодо діяльності сфери сільського господарства, який в першу чергу передбачав перехід до ринкових механізмів господарювання, зменшення обсягів державного фінансування соціальної сфери села, неефективного застосування і використання наявного адміністративного ресурсу певної території, а також неспроможності, а подекуди і явного небажання, нових власників вкладати кошти у розвиток соціальної інфраструктури села, і в першу чергу на розвиток фізичної культури і спорту.

На протязі досліджуваного періоду зменшилась кількість інструкторів-методистів з фізичної культури (-46,3%), керівників і викладачів фізичного виховання професійно-технічних навчальних закладів (-14,8%).

Позитивними змінами характеризувався кількісний склад керівників різного рівня в галузі фізичної культури і спорту. Більше ніж у два рази збільшилась кількість працівників апаратів спортклубів, підприємств, установ, учбових закладів (122,5%); на 85,4% – працівників апаратів "Інваспорт"; працівників спортивних шкіл – 51,6%; працівників апаратів спорткомітетів, комітетів управлінь у справах молоді і спорту (державних службовців): обласних – 24,6%, районних і міських – 27,2%; працівників апаратів спортивних товариств: обласних – збільшення на 34,3%, і в той же час в первинних районних і міських осередках спостерігається зменшення працівників на 11,1%. Таким чином слід відзначити, що при відносно сталій кількості викладачів ЗВО, ЗОШ, тренерів-викладачів із спорту, спеціалістів з фізичного виховання дошкільних закладів, кількість працівників керівного складу в галузі зростає.

Іншим цікавим показником кадрового забезпечення діяльності галузі є наявність кількості платних інструкторів і тренерів. Так, у 2012 році їх налічувалось 1923 особи, в 2018 році – 7619, в 2020 і 2021 роках – 12192 та 15380 осіб. Станом на 2022 рік платних інструкторів і тренерів налічується 2252 особи що в 7 разів менше у порівнянні із 2018 роком. Такі негативні тенденції можна пояснити настанням кризових явищ в економіці держави, спадом виробництва, зменшенням платоспроможного попиту на послуги, які виробляються галуззю, зменшенням доходів громадян, і відповідно зменшенням частки, яка витрачалась на заняття фізичними вправами.

Станом на 2022 рік у галузі 71,6% фахівців мають відповідну базову і повну вищу спеціальну освіту, 11,8% – закінчили вищі учбові заклади 1-2 рівнів акредитації, а 12602 особи, або 16,5 % від загальної кількості працівників не мають освіти фізкультурно-спортивного профілю (табл. 1.).

Таблиця 1

Структура та показники забезпеченості фізкультурними кадрами галузі станом на 2023 рік

Назва показника	Показники структури кадрового забезпечення галузі			
	Спеціальна освіта 1-2 р.а. ЗВО		Спеціальна освіта 3-4 р.а. ЗВО	
	Загальна кількість		Загальна кількість	
	осіб	у %	осіб	у %
1	2	3	4	5
Штатні працівники	8981	11,8	54542	71,6
Працівники фізичної культури н.з.	4206	10,6	32446	81,9
Інструктори з ф.к. ДНЗ	720	33,6	1168	54,5
Вчителі ЗОШ	3062	11,1	21850	79,3
Керівники і викладачі ПТУ	184	10,1	1613	88,4
Керівники і викладачі ЗВО 1-2 р.а.	224	7,5	2727	91,6
Керівники і викладачі ЗВО 3-4 р.а.	16	0,3	5088	99,1
Інструктори з ф.к. сільських і селищних рад	148	18,8	204	25,9
Тренери методисти, спорту	2 544	14,0	12 579	69,1

Аналіз структури розподілу зайнятості працівників у сфері фізичної культури і спорту засвідчив, що із загальної кількості, 52,1% фізкультурних кадрів задіяні на викладацькій роботі у дошкільних навчальних закладах, загальноосвітніх школах, вищих навчальних закладах 1-4 рівнів акредитації, професійно-технічних училищах; 23,9% – працюють тренерами з виду спорту, інструкторами; 4,6% обіймають посади методистів та інструкторів з фізичної культури і спорту; 15,8% спеціалістів різного фізкультурно-спортивного профілю здійснюють організаторсько-управлінську діяльність; 2% – є працівниками фізичної культури і спорту в державних органах влади (державні службовці). Надзвичайно низьким є абсолютний показник забезпеченості галузі фахівцями з фізичної реабілітації, спеціалістами фізкультурно-реабілітаційної та спортивної роботи з людьми зі особливими потребами, лікарями спортивної медицини їх частка до загальної кількості працівників становить лише 0,7%, також слід відзначити, що інструкторами з фізичної культури і спорту при сільських і селищних радах працює лише 1% фахівців (табл. 1).

Іншим інформативним показником якості кадрового забезпечення галузі є кількість працівників, професійна діяльність яких пов'язана із наданням

фізкультурно-оздоровчих та спортивних послуг, і в той же час, які не мають належної фахової освіти. Так, серед працівників фізичної культури у навчальних закладах їх частка становить 7,5%; серед методистів та інструкторів фізичної культури – 23,9%; інструкторів з фізичної культури сільських і селищних рад – 55,3%; спеціалістів фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи з людьми зі особливими потребами – 17,3%; спеціалістів фізичної реабілітації – 7,6%. Окремої уваги заслуговує факт наявності 33,3% працівників фізичної культури і спорту органів державної виконавчої влади, які здійснюють керівництво галуззю в межах наданих повноважень без наявності фахової освіти.

Аналіз кадрового забезпечення галузі за підсистемами та напрямками роботи за 2022 рік засвідчив, що спортивну роботу проводить 36630 спеціалістів. Найкращими індексами кадрового забезпечення 25,3 та 25,4 характеризуються напрями роботи з підготовки спортсменів із зимових олімпійських видів спорту та видів спорту для осіб з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку відповідно. Гіршим цей показник є для видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор (41,6) та літніх олімпійських видів спорту – 35,3. Індекс кадрового забезпечення відображає пропорційну зворотну залежність кількості тих хто займається до кількості фізкультурно-спортивних кадрів. Так, кількість спортсменів, які займаються видами спорту що включені до літніх Олімпійських ігор до загальної кількості усіх охоплених спортивною роботою становить 73 %, а частка працівників, від загальної кількості тренерського складу, за цим напрямом становить 74,4%.

Таким чином, у загальній структурі є оптимальним процентне співвідношення кадрового забезпечення певного напрямку, яке кількісно, і за складом відповідає кількості тих хто займається. В даному контексті можна констатувати наявність певного дефіциту кадрів за напрямом роботи з видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор, і відповідно необхідна оптимізація кадрової структури за конкретними видами спорту.

Висновки. Сфера фізичної культури і спорту, як галузь виробництва фізкультурно-спортивних послуг, є середовищем, у якому створюється життєвий простір реалізації спеціально-прикладних знань її працівниками з метою задоволення різноманітних потреб фізкультурно-оздоровчого, спортивного характеру соціуму, держави, певних верств суспільства, окремого індивіда. Надзвичайно широкий спектр суспільних потреб, і високі вимоги до кількісно-якісних характеристик створюваного продукту галузі є тими факторами, які обумовлюють цільове спрямування діяльності системи галузі "Фізична культура і спорт", із виокремленням її підсистем із специфічними, лише їм притаманними завданнями, що дозволяє систематизувати і

класифікувати всю профільну гамму кадрового корпусу, який забезпечує функціонування галузі в цілому, а також окремих її підсистем.

Література:

1. Закон України "Про фізичну культуру і спорту" [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808\(12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808(12)
2. Законодавча база фізичної культури та спорту в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://noc-ukr.org/about/officialdocuments/olympic-charter/>.
3. Міністерство молоді та спорту України: Масовий спорт. Міжнародний досвід [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/61>

References:

1. Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy: Masovyi sport [Ministry of Youth and Sports of Ukraine: Mass sport]. *Mizhnarodnyi dosvid*. Retrieved from: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/61> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy "Pro fizychnu kulturu i sportu" [Law of Ukraine "On Physical Culture and Sports"]. Retrieved from : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808\(12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808(12) [in Ukrainian].
3. Zakonodavcha baza fizychnoi kultury ta sportu v Ukraini [Legislative basis of physical culture and sports in Ukraine]. Retrieved from : <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/61> [in Ukrainian].